

Když jsem byl letos v létě na Slovensku, dostal se mně náhodou do rukou cestopis, který jsem mohl ověřovati z valné části na místech, jež popisoval: *Aloise Mršlika Hore Váhom*.

Ale není ani třeba býti na místě a srovnávati se skutečností, abys viděl, jak autor — neumí vidět, neumí zírat. Hore Váhom jsou skoro výlučně popisy horské přírody slovenské, většinou tatranské; a sice popisy takového rázu:

„Spousty hor nitranských a Malé Fatry řítily se s nebes a s nimi jako by klesalo i nebe samo, nesené na křídlech hustých mlh; jako ohromní dravci s rozpjatými perutěmi plovaly ty páry nad tichými žleby a nedostupnými roklinami, kde rusalky v lehkých závojích ranních par tančí divý svůj rej“ (str. 11).

„Od východu se zablesklo. Obzor zaplál bílým světlem, páry zrůžověly, nebe zrudlo krví. V tichém, nehybném klidu ztrnul celý svět. Mlčenlivé hory jakoby v radostném vzrušení očekávaly příchod vznešeného prince. Pojednou rozlila se v celé své šířce východním nebem krvavá záplava letního jitra a zlaté to dílě, zahalené v nádherný šarlat mraku, vyjelo nad temena hor.“

Tedy: východ slunce, jak při vstupu na půdu slovenskou udivil a rozradoval autora v Žilině. Ale uvaž, jak nic není tu viděno-nazíráno a jak autor, místo aby tě přivedl k tomu, co chce popsati, neustále tě od toho odvádí starými otřelými obrazy, vzdálenými a ryze divadelními, mátožnými a nepřesnými. Řekne-li mně někdo: „páry hor“, mám představu zcela jasnou; a děkuji pěkně za to, aby mně ji zatemnil a rozmazal

nějakými „ohromnými dravci s rozpjatými perutěmi“. „Křídlo hustých mlh“, které „nesou nebe“, jest podobná rozmazanina právě jako „nedostupné rokle, kde rusalky v závojích ranních par tančí divoké reje“. Oko nevidí nic, ale spoustou slov snaží se je oklamati autor a namluviti sobě i tobě, jako by vidělo. Odtud odporný dojem takových lžípopisů: klamou a podvádějí.

A tímto tónem nesena jest celá kniha.

Barva jest látána na barvu; na divoké, křiklavé slovo vrháno jest jiné, ještě zuřivější a již ochraptělé; všecko se vzpíná, tančí, chroptí v divoké posunčině a přitom nevidíš nic a necítíš nic.

Aby se nezdálo, že křivdím.

„Zamračeně, beztvárně hleděla do kraje vysoká dvě vyšnokubínská skaliska, podobná *ollučeným, staletými zjizveným sfingám*, jejichž vysoká dvě čela obrácená k Choči *varovně do světa vsříc (!) šklebila* své příšerně rozryté, věky zohavené, blesky a smršťemi hojně navštěvované skráně. . .“ (51).

„A pojednou nadzvedly se hory, zahořel západ, *vysoko k nebi zahrozila* Magura. Slunce jako *ohromný rubín* skanulo západem *do klína hor* a nad ním mraky se rozlily jako perutě k nebi připjatého ptáka. . .“ (69).

„Jak pluky obrů za sebou i vedle sebe tisknou se ty řady horských velikánů *a oltář na oltáři, hřbet na hřbetu* — — ústa oněmují, oči jako by hltaly *hrozně to panorama věčnosti*“ (127).

Každý, kdo opravdově zahloubal se do krás přírodních, kdo procházel kdy přírodou jako *pozorný milenec*, bude nepřekonatelně odpuzován od takových popisů tím, co rozpozná jako známku jejich falše: *theatralistikou*. Mrštík vidí přírodu neustále v umělém divadelním bengálovém osvětlení. Za ni podává ti neustále *divadelní rekvisity*: slunce u něho jest „vznešený princ“ zahalený „v nádherný šarlat mraků“, skály jsou „otlučené *sfingy* staletými zjizvené“, hory jsou *oltáře* a mlha, která se po nich plazí, jest *kadidlem*. („Páry po něm lezly, jak po oltáři když se vzpíná *bílé kadidlo*“ str. 125.)

A tomu odpovídá, když u něho hory „hrozí k nebi“ nebo dokonce „řítí se s nebes“, tomu odpovídá prázdné siláctví

108 takových gest, které působí na každého opravdového znatele přírody jen směšně: „*uhodil Gerlach drzým svým čelem do klenby nebes*“ (131).

Příroda jest vpravdě zcela jiná: *střídmá* i ve své síle, *čistá a tichá* i ve své mohutnosti. Hory jsou krásné ne těmi domnělými kankány mrštíkovskými, nýbrž svým nadlidským klidem, svou svatou neporušenou pevností, zákonností a logikou její i v partiích nejmělejších. Podmaňují si tvou duši tím, že není v nich nic hereckého, nic opičácky lidského; tím, že odnášejí tě do nedozírna daleko od vši lidské malichernosti a pitvornosti. A nyní přijde autor a nasazuje ti soustavně a zásadně na oči skla lidského tatrmanství, aby ti jimi zošklivil něco, čeho síla a krása jest právě v tom, že jest ho úplně prosto.

A stejně, ne-li víc, odpuzuje mne, vnášejí-li se do přírody představy a příklady ze života církevního, zvláště *liturgického*, ať již si tak vede kdokoli. Zmalicherňuje se mi i tím příroda. Jest pravda, že v přírodě mohu míti a mívám tuchy náboženské, že cítím vlání dechu božího, že tonu v propastnosti jeho, — ale to všecko jest něco docela jiného než kostelnická nebo ministrantská lžipoesie katolického chrámu. Ten jásavý pocit závrtné síly a svobody jest nekonečně vzdálený všem pocitům neparfumované líbivosti a hravosti, které budí ve mně každé divadlo lidské, byť i chrámové. Právě proto, že v těch chvílích jsem zbožný v pravém smyslu slova, jsem nesmírně vzdálený všeho církevnictví a kostelnictví. Proto ty paralely mezi chrámem a přírodou dotýkají se mne tak odporně, jako kdyby ze soustředěné dumy, kdy slyším tváří v tvář půlnočnímu nebi harmonii sfér nebeských, vyrušil mne někdo hrou na harmoniku.

Proč píší zde o těchto věcech? Proto, že u nás vládne směšný předsudek nevzdělanců a polovzdělanců, který věci cítění a hodnocení estetického pokládá za něco zbytečného nebo lhostejného. Tedy: abych řekl zcela hlasitě, že *vkus* a jeho soudy nejsou nic vedlejšího nebo náhodného, nýbrž něco zcela důležitého a důsledného i významného. *Vkus* jest mravní vlastnost lidské duše, a ráz duše, i duše národní, projevuje se jím přímo a rozhodně; odtud

význam, který přikládají všichni kulturní národové Západu vkusu, a důraz, jaký kladou na jeho projevy. Mluví jim přímo o charakteru člověkově a usuzují z něho s neomylnou důsledností na jeho duševní ráz a složení.

Jde o český cestopis po Slovensku. Ten zorný úhel, jakým se zde dívá autor na přírodu a na lidi, zůstane tu jako doklad z historie české duše moderní, jako něco, co bude vydávati svědectví o ní ještě po desetiletích a snad i stoletích. Co viděl a jak viděl, čeho neviděl a proč toho neviděl tehdejší básnický zrak český? — to budou otázky, které se zeptá příští literární nebo kulturní historik. A zodpoví je kriticky, nezodpověděl-li jich takto již dnešek.

Co nám řekl o *duši slovenské* tento autor, který přece jest počítán mezi nejpřednější své doby? Hrozím se odpovědi na tuto otázku. Neuvěřitelné, ale přece pravda: není skoro lidí v cestopise Mrštíkově; a jsou-li kde, jsou tam jen jako dekorace, jako divadelní komparsy, jako strakatá, ale duševně nemá stafáž. Mrštík dovede načrtnout žánrový obrázek ze života salašnického (Bača), ale co řekne ti o duši, povaze, kvasu lidu slovenského? Nic. Uvede tě v Osadě do chrámu na hrubou, ale proč? Co ti ukáže a poví? Bílé kroje Revúčanek, jejich liliovité záhony buď nehybně trčící v prostor chrámový nebo rozkolísané větrem zájmu a zvědavosti (Bílé květy). „A nade vši tou krásou kněz rozkládal své sněhobílé ruce, a káže o vlku v rouše beráncím, slovy nadšenými mluvil o bílé čistotě panenského květu a hlas jeho, jak s nebes by se nesl, — zapadal dolů do otevřených srdcí bílých oveček“ (98). „Šťastné děti! Modlí se v nejkrásnějším chrámu všech chrámů a duši svou plní dechem tatranských hor! Na horách u svých stád — *po zelených stráních, pod sluncem v oblacích sídlí jejich Bůh*. Šťastné děti, klečící na temenech nadoblačných hor!“ (Ib.)

Jak jest to falešné! Autor svou svátečně zbožnou turistickou náladu vkládá do duše lidu. A je to ovšem zcela lživé. Neboť Bůh tomu lidu nesídlí na stráních, ani na oblacích, nýbrž v monst-ranci a v hostii její. Lid ten není rozplývavě a náladově

110 zbožný podle poetické šablony p. Mrštíkova, nýbrž tvrdě konfesní, vášnivě fanatický, nesnášlivý, útočný a bojovný, který šel již tenkrát, kdy byl p. Mrštík na Slovensku, za svým Hlinkou stejně oddaně a slepě, jako jde dnes. Ale ovšem: o klerikalismu slovenském a o jeho politice nenajdeš v knize p. Mrštíkovi ani joty; jen bílý kněz, bílé ovečky, nevinná srdce — konvenčně lživá idyla. Mrštík neví, že jsou na Slovensku vesnice zamořené morem kořalečným, že jsou vesnice propadlé židům, že jsou dědiny, z nichž dvě třetiny nebo tři čtvrtiny mladých mužů odcházejí den nebo týden po svatbě *na léta* do Ameriky, zůstávajíce mladé ženy doma na obdělávání polí. . . Nenajdeš v knížce Mrštíkovi jedinkého sebekradmějšího pohledu do společenského, rodinného, školského, církevního života Slovákova. A přece: jsou tu životy lidské houfně zničené a rozšlapané ne vinou soukromou, nýbrž zřízeními společenskými, nevědomostí národní a třídní, rozpory doby i předsudky doby. A přece: i v chrámě můžeš vidět cosi mnohem zajímavějšího, než jest hra světla na krojích — tragický rozpor mezi čistým srdcem lidu a jeho ztmělým, zaostalým rozumem, i nositele tohoto rozporu a utrpení jejich, takorůzka hmotně naskládané jako žalostná oběť před oltářem.

Tedy: kniha Mrštíkova jest staromódní cestopis, jaké neměly by se dnes již ani vyskytovat. Sváteční turistika, která vidí jen líc věci, a to ještě divadelně, efektnicky křiklavě, strojeně i líčeně.

Jest nám třeba *zcela jiných* cestopisů po Slovensku: cestopisů, které by byly úzkostlivě přesné a správné, odvažovaly by slova na nejjemnějších vážkách, střídmých v prostředcích výrazových a vedených vášnivou touhou po poznání a jen po poznání — ne po efektech popisně koloristických. Co nám schází dnes, jest právě dvacet nebo třicet let poznávací práce na Slovensku; pykáme za to, že jsme jí nevykonali. Ale ovšem, cestopis Mrštíkův z ní není.

Aby mně bylo rozuměno: i moderní cestopis může a musí prodlévati na věcech vnějškových, na jevech vnějšího světa, ale

111 musí vésti si při tom s takovou opravdovostí, že má právo napsati na svou první stránku: Tak jsem to *viděl*. Zrak má také svou logiku, svou zákonnost, která se ověřuje postupem času; a která vede také od vnějšku k nitru a dovoluje činiti závěry z onoho na toto.